

ERMENİSTAN DIŞ POLİTİKASI VE KONSTRÜKTİVİZM: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Dilek CANYURT*

Özet

1991 yılında Soğuk Savaş'ın ardından kurulan genç Ermenistan Devleti'nin, Türkiye ile normal bir ilişki kurması bu güne kadar mümkün olamamıştır. Bunun en temel nedenlerinden biri Ermeniler ve Türkler arasında var olan ortak geçmiştir ve geçmişten günümüze gelen bir takım sorunlardır. Jeopolitik konumu olarak kapalı bir havzada olan Ermenistan'ın Türkiye ile iyi ilişkiler kurması kendi çıkarına olmasına rağmen, gerçekte durum tam tersi gelişmiştir. Özellikle Ermenistan'ın dış politikasını Türkiye ile tarihi yaşanmışlıklar şekillendirmiş ve diasporanın etkinliğinin de katkılarıyla Türk düşmanlığı üzerine bir kimlik inşası ile dış politikalarını kurgulamışlardır. Ermenistan'ın bu kimlik endekli dış politikası ise uluslararası ilişkiler teorilerinden konstrüktivist yaklaşıma önemli bir örnek olay olmaktadır. Bu makalede, Ermenistan'ın dış politikasının temel bazı özelliklerinin konstrüktivist yaklaşıma iyi bir örnek oluşturduğu gösterilmektedir

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Ermenistan, Dış politika, Konstrüktivizm

ARMENIAN FOREIGN POLICY AND CONSTRUCTIVISM: THE CASE OF TURKEY

Abstract

Although Turkey has confirmed the new Republic of Armenia very soon after the latter obtained independence in 1991, they haven't able to establish relations normally until today. One of the most fundamental reason is situation are the shared history of Turks and Armenians and some existing issues from historical event sare extensions to this day between Armanians and Turks. Republic of Armanian has to establish good relations with Turkey, because is own interest islocated in a closedbasin as a geopolitical position. But Armenia's foreign policy has been shaped by historicale xperiences of Turkey. Especially Her has invented forein policy that created identity built on Turkish enmity with the contribution of the diaspora activities. Armenia's foreign policy, which is dependt upon Her own identity, represents a very important case study for constructivist approach in international relations theory. In this article it is showing that some basic characteristics of Armenia's foreignpolicy is a good example of constructivist approach.

Keywords: Turkey, Armenia, Foreign policy, Constructivism

* Öğr. Gör. , Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mudurnu Süreyya Astarıcı Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon, Bolu.
e-posta: dcanyurt@gmail.com

1.GİRİŞ

Türkiye-Ermenistan ilişkileri, 1991 yılında kurulan Ermenistan devletinin ardından Türk tarafının bütün çabalarına rağmen normalleşmemiştir. Bu ilişkilerin normalleşmemesinin temel bazı sebepleri vardır. Bu nedenler ise; Karabağ meselesi ve dolayısıyla Türkiye'nin iki ülke arasındaki sınır kapısını kapatmış bulunması, 'soykırım' iddiaları ve Ermenistan'ın Türkiye'den toprak talepleri şeklinde sıralanabilir. Aslında Karabağ meselesi olarak tanımlanan sorunun arkasındaki en önemli neden ise Ermenistan'ın 'Büyük Ermenistan' ideallerini parlamentolarında dillendirecek kadar cüretkâr bir şekilde davranmasıdır. O kadar ki bu ideal içersinde Türkiye'nin bazı doğu vilayetleri yer almaktadır. Bu ise Ermenistan'ın yayılcı politikalarının bir ifadesidir. İlişkilerin düzelmesini engelleyen etmenlerden biri olan sınır kapısının kapatılması meselesi ise tamamen Karabağ önkoşuluna bağlı olarak çözümlenebilecek bir meseledir.

Aslında iki ülkenin ilişkilerini belirleyen temel sorun, 1915 olaylarıdır. Bu mesele Ermeni diasporasının kendi Ermeni kimliğini inşa etme noktasında çimento olarak kullandıkları 'soykırım' meselesidir ki diasporanın Ermenistan'ı etkileyerek gerçekçi bir perspektiften düşünmesini engelleyen bir sorundur. Bu açıdan İki ülke arasındaki sorunların tarihsel temelleri olduğu ve bu ilişkilerin belirlenmesinde Ermeni diasporasının oldukça büyük etkisinin varlığı bir gerçektir.

Bu makaleden amaç ise,Türkiye ve Ermenistan arasında ilişkilerde Ermenistan'ın davranışlarının uluslararası ilişkiler teorileri perspektifinden bakıldığında konstrüktivist bir yaklaşım ile açıklanabileceğini; Ermenistan dış politik davranışları ve tarihi geçmiş üzerinden irdeleyerek göstermektir. Bu çerçeveden de, uzun yıllar aynı coğrafyada yaşamış iki

milletin tarihsel olarak geçmişlerine ve 1915 olaylarına kısaca bakılması günümüze ışık tutması açısından önemli görülmektedir. Daha sonra bu ortak tarih hamurunda şekillenmiş Ermenistan dış politikasında etkin olan Ermeni diasporası incelenecek ve Ermenistan dış politikasının konstrüktivist bir yaklaşım sergilemesinde diasporanın etkisi araştırılacaktır. Bütün bunlar açıklanmadan önce de uluslararası ilişkiler teorilerinden en önemlilerinden biri olan konstrüktivizm yaklaşımı hakkında da bilgi verilecektir. Daha sonra ise iki ülke ilişkilerinin tarihsel geçmişine ve diasporanın etkinliğine değinilecektir. Bütün bunların arkasından, konstrüktivist paradigmanın temel yapı taşları belirtilerek, bu şablona göre Ermenistan Devleti'nin Türkiye'ye yönelik dış politikası irdelenecektir.

2.KONSTRÜKTİVİST PARADİGMA

Uluslararası ilişkiler bilim dalında ülkelerin dış politikalarını açıklamak için belli teoriler geliştirilmiştir. Özellikle soğuk savaşın ardından gelen süreçte uluslararası politikanın temel dinamiklerindeki önemli değişim ve dönüşümler uluslararası ilişkiler disiplininde de kuramsal olarak farklı arayışlara neden olmuş ve zaten daha öncesinde de farklı paradigmlar arasında süregelen tartışmalar yerini rasyonalistler ve konstrüktivistler ile eleştirel teorisyenler ve konstrüktivistler arasında iki büyük yeni tartışmaya bırakmıştır(Reus-Smith, 2014: 285). Makalenin konusunu açısından temel bir özellik taşımamakla birlikte bu tartışmaların varlığı, özellikle uluslararası disiplini içerisinde konstrüktivist yaklaşımın önemli bir paradigma olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir. Kuramsal olarak geçmişi 1990'lardan çok öncesine dayanmakla birlikte, literatüre girmesi Alexander Wendt'in bu yıllarda yaptığı çalışmalarıyla olmuştur (Şahin, 2014: 211).

Konstrüktivist paradigma maddi yapılar kadar normatif yapıların da uluslararası politikada önemli olduğunu ve kimliğin siyasi eylemleri şekillendirici etkisini vurgulamaktadır (Reus-Smith, 2014: 285). Konstrüktivizmin babası olarak nitelendirebileceğimiz Wendt'in ifadeleriyle, konstrüktivistler kimliklerin ve çıkarların inşası ile ilgilenirler ve devlet verili bir düzlem değildir. Devletin tarihi etkileşimler sonucu inşa edildiğini savunurlar. Konstrüktivizm yaklaşımı uluslararası siyasal sistemin temel aktörlerini devlet olarak kabul ederler. Bunun nedenini Wendt devlet dışı aktörlerin öneminin artmasına rağmen devletlerin egemenlikleri konusunda çok kıskanç davranmalarına bağlamaktadır (Wendt, 2013: 681). Devlet merkezli görüşü kabul etmekle birlikte devletlerin tamamen izole bir şekilde kalmaları mümkün olmadığı için de diğer devletlerin mutlaka göz önünde bulundurulması gerektiğinden hareketle uluslararası sistemin dış politikalar olan etkisini dikkate almaktadırlar (Wendt, 2010: 10-11).

Konstrüktivimin üç temel iddiası vardır: 1- Devletler temel analiz birimleridir; 2- Devletler sisteminde maddi güçlerden çok öznelarası ilişkilerden - Wendt öncelikle paylaşılan idealler tarafından oluşan insan ilişkilerini kastetmektedir (Wendt, 2010: 1)- doğan ana yapılar vardır; 3- devlet kimlikleri ve çıkarları insan doğası ya da iç siyaset yerine bu yapılar tarafından inşa edilirler. (Wendt, 2013: 682). Örnek olarak Wendt, Soğuk Savaş'ın ABD ve SSCB'nin kendi öznel kimliklerinin sayesinde oluşan bir sosyal yapı olarak inşa edildiğini iddia etmektedir. Bu yapı dolayısı ile de ulusal çıkarları kısmen buna bağlı olarak inşa edildiğini belirtmektedir (Wendt, 2013: 683). Buradan da anlaşılacağı üzere, konstrüktivist paradigma hem

yapının (sistem) hem de edenin (aktör) bir inşa süreci ile var olduklarının belirtmektedir (Şahin, 2014: 219).

Konstrüktivizmin en dikkate değer yönlerinden biri de dünya siyasetinin ampirik analizini yapmasıdır (Reus-Smith, 2014: 285). Konstrüktivizm analiz birimi olarak devleti, analiz düzeyi olarak da uluslararası sistemi temel almaktadır (Özev, 2013: 488). Wendt herhangi bir sosyal yapının; maddi yapılar, çıkarlar ve düşünceler gibi üç temel unsurdan oluştuğuna dikkat çekmektedir (Wendt, 2010: 139). Uluslararası siyasal sistemi esas şekillendiren sosyal temellerdir; devletlerin birbirleri hakkındaki inanç ve düşünceleri sistemin inşa edici etkenleridir. Devletlerin çıkar ve kimlikleri de bu yapılar tarafından inşa edilmektedir (Özev, 2013: 489). Buradan anlaşılacağı üzere karşılık bir etkileşim döngüsü mevcuttur. Konstrüktivist yaklaşımda devletlerin çıkarları ile kimlikleri arasında kuvvetli bir ilişki vardır. Bu kimlikleri belirleyen ise 'ben' ve 'öteki' düşünceleridir (Özev, 2013: 491). Wendt çıkarların kimliklere bağlı olarak belirlendiğini iddia etmektedir (Wendt, 2013: 682). O'nun dikkat çektiği dört çeşit kimlik vardır: 1- şahsi veya tüzel (burada bireylerin hissettikleri kendilik duygusu devletler için de geçerlidir); 2- tür (devletler için rejim tipleri olarak düşünülebilir); 3- rol (özelliklerini o toplumun kültüründen ve sosyal yapısından alır); 4- Ortak (kolektif) kimlik şeklindedir-ben ve öteki arasındaki ilişkinin mantıksal sonucunda çıkarsanmıştır- (Wendt, 2010: 226-229). Wendt ben ve öteki vurgusu yaparak ortak kimlik inşa edilebileceği sonucuna varmıştır (Özev, 2013: 492). Bölgesel ve küresel siyasal sistemlerin yapılarının özellikleri, ülkelerin ortak kimlik oluşturmalarını teşvik edici veya engelleyici işlevler yüklenebilmektedirler.

Wendt bu özelliklerin maddi unsurlar olmadığını ve Soğuk Savaş örneğini vererek bu yapının söylemsel bir yapı olduğunu belirtmektedir (Wendt, 2013: 690). Ortak kimlik oluşumunun koşullarını sağlayan yapılar yaşanan pratiklere göre yeniden yeniden üretilen dinamik oluşumlardır (Wendt, 2013: 691). Wendt'e göre, aktörler (yani devletler) işbirliği sürecine girdiklerinde; işbirliğinin yapılabirliğini ve belli normalara bağlı olarak 'biz' olarak görmeyi öğrenmektedirler (Wendt, 2013: 694).

Devletlerin bir kısmının kimlikleri ve çıkarları kendi toplularından belirlenirken, bazılarının ki de uluslararası toplumdan kaynaklanır(Wendt, 2013: 683). Wendt devletin iç unsurlarının devlet çıkarlarını belirlediği gerçeğini kabul etmekle birlikte, bunun verili bir özellik ve devletin doğasından kaynaklanan bir durum olmadığını, toplum ve tarih tarafından inşa edildiğine (Wendt, 2013: 687) vurgu yapmaktadır.Bu noktadan da konstrüktivist yaklaşım, kimlik ve çıkar gibi özellikleri verili kabul eden uluslararası ilişkiler teorilerinden farklılık göstermektedir.

Wendt uluslararası siyasetin maddi güdülere göre hareket ettiğini yatsınamaktadır. Ancak uluslararası siyasetin aynı zamanda kimlik ve çıkarların üretimi ve dönüşümü ile ilgili olduğuna da dikkat çekmektedir (Wendt, 2013: 701).Maddeci bakış açısında olanlar için düşüncelerin önemi, doğal kaynaklar, yıkıcı güçler, jeopolitik konum gibi maddi güçlere göre ikinci planda kalmaktadır. Açıkçası Wendt de güç ve çıkarın önemsiz olduğunu iddia etmemekte ancak aktörler için maddi olmayan unsurların daha etkili olduğunu belirtmektedir (Wendt, 2010: 23-24). Özellikle Arap dünyasında bazı ülkelerde ben ve öteki düşüncesinin ülkelsel çıkarların belirlenmesinde önemli ölçüde etkili olduğu iddia edilebilir (Özev, 2013: 493).

Konstrüktivistlerin odaklandıkları analiz birimitoplumsallaşma süreçleridir ve bu noktadan düşünceler ve güç arasındaki etkileşime önem atfederler. Ancak düşüncelerin güçten bağımsız olduğu söylenemez. Uluslararası sistmede küresel aktörler ile yerel unsurlar arasındaki etkileşim önemlidir(Özev, 2013: 496).

Bu bölümde açıklanmaya çalışılan konsüktürizm yaklaşımının özellikleri kısaca özetnecek olunursa:

- 1- Analiz birimi olaral devleti, analiz düzeyi olarak bölgesel ya da küresel uluslararası sistemleri kabul etmektedir.
- 2- Devlet poltikalarında öncelikle kimlik konusuna önem vermekte ve çıkarları kimliğin belirlediğini iddia etmektedir. Dış politikada düşünceler, değerler ve kültür gibi maddi olmayan unsurların birincil olarak etkili olduğunu iddia etmektedir.
- 3- Dış politik analizlerinde tarihi süreçlerin toplum üzerindeki etkisini dikkate almakta ve buradan yola çıkarak analitik sonuçlara ulaşmaktadır.
- 4- Dış poltikanın sürekli bir etkileşim sürecinde yapı ile eden arasından inşa edildiğini iddia etmekte ve kollektif yeni kimliklerin oluşturulabileceğini belirtmektedir.
- 5- Dş politikanın belirlenmesinde toplumsal dinamiklerin varlığını kabul etmekle birlikte siyasal sistemin devletin iç dinamiklerinden daha etkin olduğunu savunmaktadır.

Konstrüktivist paradigma çerisinde yukarıda açıkladığımız görüşlere farklı bakış açıları sunan değişik düşünürler mevcuttur ancak, makalenin sınırlılığı açısından Ermenistan'ın dış politikası yukarıda tanımlanmış olan konstrüktivist yaklaşıma baz alınarak açıklanacaktır.

Makalede, Ermenistan'ın dış politik davranışlarının konstrüktivist analizi, diğer ülkelerle olan ilişkileri göz ardı edilerek sadece örnek olay olarak seçilen Türkiye ile olan ilişkileri üzerinden yapılacaktır. Bu çerçeveden de konstrüktivist dış politikanın varlığına delil olarak ortaya atılan Türk-Ermeni ilişkilerinin geçmişine kısaca değinmekte fayda vardır.

3.TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİNİN TARİHİ ARKA PLANI

Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkileri incelendiğinde Ermenistan'ın Türkiye'ye yönelik dış politikasının belkemiğini 1915 olaylarının oluşturduğu ifade edilebilir. Bu nedenle de Ermenistan'ın konstrüktivist yaklaşıma uygun olarak geliştirdiği dış politikasının daha iyi anlaşılabilmesi adına 'soykırım iddialarına değinmek yerinde olacaktır. Soykırımın ötesinde konunun daha geniş bir perspektiften anlaşılabilmesi adına Ermeni-Türk ilişkilerinin tarihi arka planına kısaca bakmak yararlı olsa gerektir. Bu ilişkiler incelenirken, makalenin esas konusu Ermenistan'ın Türkiye'ye yönelik dış politikası olmasına rağmen iki toplumun tarihi ortak geçmişlerinden dolayı daha Osmanlı dönemine gidilerek açıklama yapılacak ve kısaca; Osmanlı'da Ermeniler, 1923-1965 arası dönem ve 1965 sonrası dönem şeklinde sınıflandırma yapılarak açıklanacaktır.

Osmanlı'da Ermeniler: Çok kültürlü, çok dilli ve çok dinli plural bir yapıya sahip Osmanlı'da, Ermeniler çok rahat bir şekilde yaşayabilmekte ve gelişimlerini sürdürebilmekteydiler. Bu halk, Osmanlı toplumsal yapısını ve yönetim biçimini çok iyi benimsediklerinden dolayı kısa sürede yönetimin güvenini kazanmış ve Osmanlı yönetiminde en üst düzey görevler olan; paşa, bakan ve milletvekili görevlerine

kadar yükselebilmişlerdir (Kantaracı, 2003: 6-7). Fakat zamanla; Fransız ihtilaliyle başlayan milliyetçilik akımları. Kendileri gibi Osmanlı idaresinde olup da bağımsızlığını kazanan Yunanistan'ın durumunun Ermenileri de bu tarz arayışlara itmesi. Osmanlı'nın hoşgörü ikliminde hayat bulan Ermeni Patrikliğinin, Avrupa Kiliselerinin etkisiyle halkı Osmanlı düşmanlığına kışkırtması. Avrupa Devletleri ve ABD'nin açtığı misyoner okullarında yetişen Ermeni gençlere Osmanlı düşmanlığının aşılması. Osmanlı'nın dini ve milli konularda tanıdığı hürriyet ortamının yabancılar tarafından suistimal edilmesi. Başta Ruslar olmak üzere İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı üzerindeki emellerine alet olmaları (Saray, 2005: 23) gibi nedenlerden dolayı Ermenilerin Osmanlıya olan sadakat duyguları sarsılmıştır. Ermeniler, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa devletlerinin Şark Meselesi adıyla bilinen politikaları neticesinde, zaten eski gücünü yitirmiş olan Osmanlı idaresi için karşı ciddi bir sorun olmaya başlamışlardır(Halaçoğlu, 2001).

Osmanlı üzerinde artan Batılı nüfuzu ile birlikte Avrupa'daki düşünce akımları gayrimüslim cemaatler tarafından benimsenmiştir. Özellikle Batılı tüccarların onları acente ve tercüman olarak kullanmaları ile bu süreç işlemeye başlamıştır (Öke, 1991: 45). Zamanla Batılı güçlerin ve Rusların desteğini alan Ermeniler Osmanlı toprakları içerisinde siyasi teşkilatlanmalarını arttırmışlardır. I. Dünya savaşına giren Osmanlı'da, seferberlik ilan edildiği 3 Ağustos 1914'den itibaren Ermeni askerler Osmanlı ordusundan kaçarak; Türk askerlerine karşı silahlı saldırı düzenlemişler daha sonrasında ise Rusya'ya göç etmişlerdir. Burada Ruslar tarafından oluşturulmuş ve Türk ordusuna karşı savaşmak üzere hazırlanan çetelere katılmışlardır.

Daha sonra, Rus ordusunun 1 Kasım 1914'te Doğu Anadolu üzerine yürümesine müteakip de birçok vilayette isyan çıkarmışlardır. Bu Ermeni isyanları arasında en dikkat çeken ise sonuçları itibariyle önemli olanı ise, Van'daki isyandır(Halaçoğlu, 2001; Şahin, 1983: 217; Öke, 1991: 77).

Bu isyanlar neticesinde ise Osmanlı Hükümeti 27 Mayıs 1915 tarihinde de üç maddelik bir tehcir (göç ettirilme) kanunu çıkartmıştır (Gürün, 1985: 196-198). Bu kanunun ardından gelen şikâyetler üzerine 28 Ağustos 1915'de bir genelge yayınlanarak; Ermenilerin ihtiyaçlarının karşılanması ve kabilelere yapılan saldırıların önlenmesi için tedbirler alınmaya çalışıldığı da (Akça, 2003: 440) gözden kaçmaması gereken bir gerçektir. Buradan da anlaşılacağı üzere Osmanlı'nın amacı onları imha etmek değildir ve bu tehcir bütün Ermeniler için de geçerli bir düzenleme olmamıştır (Kantaracı, 2003: 33).

Bütün bu karmaşa döneminin akabinde Osmanlı 1918 yılında Rusya ile Brest-Litovsk Antlaşması imzalamış ve bu anlaşmayla Kars, Ardahan, Batum ve Erzurum'u Ruslardan geri almıştır. Bu durumda Ermeniler ise Osmanlıların geri aldıkları toprakların kendilerine ait olduğunu ileri sürerek bir anlaşmazlık çıkartmış ve bu anlaşmazlık neticesinde 28 Mayıs'ta bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylelikle sadece iki yıl sürecek olan Demokratik Ermenistan Cumhuriyeti kurulmuştur (Palabıyık vd., 2009). Ermeniler bu tarihten sonra yayılcı bir politika izlemeye başlamışlar ve Brest-Litovsk Antlaşması neticesinde geri verilmesi gereken, ancak daha tamamen geri verilmemiş olan bölgelerde 1919 yılında da katliamlara devam etmişlerdir (Saray, 2005: 84-85). Görülen odur ki, Ermenilerin günümüzde de zaman zaman ifade ettikleri Türkiye'den toprak talepleri yeni bir talep değildir ve o zaman kurulan

kısa süreli Ermeni Devleti de bu istekleri hemen uygulamaya koymaya çalışmıştır.

Daha sonra ise 3 Aralık 1920'de Ermenilerle Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti arasında Gümrü Antlaşması imzalanmıştır, bir gün sonra, ise Ermeni toprakları, Ruslara katılmış, bu nedenle de Gümrü Antlaşması onaylanamadan kalmıştır. Bunun yerine 13 Ekim 1921'de Sovyet Rusya ile Kars Antlaşması yapılmış ve sorun o dönem için çözülmüştür. Bu durum uzun yıllar Türkiye'de, Ermenistan ile sorunlarımızın kökten çözüldüğü şeklinde bir algıya neden olmuştur (Memiş, 2005: 10). Buraya kadar ki kısaca değinilen dönemde Ermeni sorununun Osmanlıya bakan yönü incelenmiştir. Aslında bu sorun Osmanlı'nın bir iç sorunu olmaktan çok dış güçlerin Osmanlıya müdahaleleri için bir zemin hazırlayan niteliği ile dikkat çekmektedir (Laçiner, 2008: 41). Ermeni meselesi denilen hadiselerin Osmanlı'nın azınlıklara yönelik siyasetlerinin bir neticesi değil, ancak dünya siyasal sisteminin getirdiği koşullar neticesinde ortaya çıktığı belirtilmelidir. Zira Osmanlı siyasal sistemi azınlıkların siyasal olaylara eğilmelerini engelleyen bir sistem değildir. Azınlıklar parti ve dernekler kurabilmekte ve devletin yüksek kademelerinde görev alabilmekteydiler. Bazı yorumlara göre Osmanlı'nın bu özelliği onun yıkılmasının başlıca sebeplerinden biri olarak (Öke, 1991: 225-228) ifade edilmektedir.

1923-1965 Yılları Arası Dönem:

Bu dönemde Lozan Barış Antlaşması sürecinde Ermenilerin İngiltere, Fransa ve özellikle ABD üzerinde çok büyük propagandaları olmuştur (Burak, 2005). ABD'ye göçen Ermenilerin Dünyanın en iyi okullarını olduğu New York, Pennsylvania, Massachusetts, Connecticut gibi şehirlerde oturmaları onların entelektüel çevreye yakınlaşmalarını sağlamıştır (Laçiner, 2008: 106).

Ancak o dönemde Ermenilerin bütün bu çabalarına rağmen Lozan'da Ermenilerin lehine herhangi bir madde kabul edilmemiştir. Sadece tehcir edilen Ermenilerin geri dönebilecekleri ile ilgili düzenleme yapılmıştır (Burak, 2005). 1923-1965 yılları arasında Ermeni propagandaları devam ettiyse de oldukça sessiz bir şekilde olmuştur. Bu sessiz dönemin etkili olmadığı anlamına gelmemelidir (Kantarıcı, 2003: 40). Halen pek çok ülke parlamentosunda Ermeni Soykırım iddiaları kabul görüyorsa bunun temellerini bu yıllarda aramak gerçekçi bir yaklaşım olsa gerektir.

Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye, Sovyetler Birliği ile yapılan Dostluk Antlaşmasının ve artık barış sürecine girilecek ve eski anlaşmazlıklar yerini barışa bırakacak anlayışının etkisiyle Ermeni sorununu 'çözülmüş bir sorun' olarak adlandırıyordu. Oysa bu dönemde Türkiye'nin bu sorunla ilgili olarak unutturma çabaları ve politikalarına karşın Ermenilerde hatırlatma politikaları hâkimdir. Ermeniler pek çok ülkede yaşamakta ve buldukları ülkelerde Türkiye aleyhine çalışmalara devam etmektedirler. Ancak en etkili oldukları ülke ABD'dir. (Laçiner, 2008: 83-86). II. Dünya savaşı sonrasında kendisini galip olarak gören Sovyetler 1925 de yapılan Dostluk ve Tarafsızlık antlaşmasını yenilemeyerek Türkiye üzerinde baskı uygulamıştır (Lütem, 2003: 49). Böylece Türkiye'nin kendisini güvende hissetme duygusu sona ermiş ve devrin siyasal sisteminin etkisiyle Ermenilerin taleplerine Sovyetler cevap vermeye başlamıştır. Bu anlamda Sovyetlerin Türkiye üzerine talepleri Türkiye'yi Batıya daha bir yakınlaştırmıştır (Laçiner, 2008: 126). Ermenilerin, Türkiye aleyhine çalışmaları adına Batıda devam eden pasif görünümlü dönem 1960'lardan sonra ise kendini aktif döneme bırakmıştır (Memiş, 2005: 10).

Savaş sonrası Osmanlı topraklarında yaşayan ve diğer başka ülkelere dağılmış olan Ermeniler için anavatan denilince Adana, Maraş, Erzurum ve Van gibi yerler anlaşılıyordu ve çoğu kişi için bugünün Ermenistan'ı bir anlam ifade etmiyordu. Ermenistan halkı lehçe ve gelenek olarak ayrılıyordu ve farklı bir alfabe kullanıyorlardı. Ermenistan'ın anavatan olarak algılanması Ermenistan fikrinin idealize edilmesiyle gerçekleşmiştir (Libarıdian, 2005:171-172). İşte bu kabulden sonradır ki 1962 yılında diasporadan Erivan'a öğrenci gelmeye başlamasıyla diasporanın ideolojisi de daha canlı bir şekilde Ermenistan'a ithal edilmiştir ve bu dönemde yetişen Ermenilerin bakış açılarını da belirlemiştir. Sovyetler ise, Normal Sovyet sistemini tersine Ermenistan'da milliyetçiliğe göz yummuştur, zira bu milliyetçiliğin hedefinde Türk düşmanlığı vardır. Bu durumu desteklemiştir çünkü Ermeni milliyetçiliğinin Rusya için bir tehdit olma olasılığı ancak bu şekilde bertaraf edilebilecektir (Laçiner2008: 143-145).

1965 ve Sonrası:1965 yılına kadar adeta için için yanan bir ateş gibi süren Türk düşmanlığı, Rusya dâhil olmak üzere tüm dünyada yaşayan Ermeniler üzerinde etkili olmuştur. Bunun en önemli ateşleyicisi ise 1915 olaylarının gündeme taşınarak 50. yıl dolayısıyla yapılan faaliyetler olmuştur. 24 Nisan 1965 yılında binlerce kişi Erivan'da 24 saat süren bir gösteri yapmış ve bir soykırım anıtı talebinde bulunmuşlardır. Ermeni Hükümeti bu isteğe 1968 yılında cevap vermiş ve Türkiye'den talep edilen 12 vilayeti sembol eden 12 sütunlu soykırım anıtı yapılmıştır (Laçiner, 2008: 148-149). Bu olaylar Ermenilerde daha önce hiç görülmemiş bir şekilde Türk düşmanlığı duygularının artmasına ve 1915 olaylarının bir soykırım olarak adlandırılması için faaliyetlerinin hızlanmasına neden olmuştur (Lütem, 2003: 52).

Bu noktadan sonra Ermeniler tüm dünyada sözde *Ermeni Katliamını* anlatan propaganda faaliyetlerine başlamış ve bunu yaparken de *Yahudi Soykırımı* ile ilgili olarak Yahudilerin yaptıklarını örnek almışlardır (Saray, 2005: 134). Bu gösteriler gerçekte Ermenistan'daki milliyetçiliğin geldiği noktayı ifade etmektedir. Bundan sonra Ermeni milliyetçiliği kimliğini 1915 olayları üzerinden kurgulayacaktır (Laçiner, 2005a: 49).

Ermenilerin etkinliklerinin sayılarının çok ötesine ulaşması ABD için de 1965 yılında ABD'de yapılan gösterilerin etkisi ile olmuştur. Bu tür gösteriler dünyanın her yerinde yapılmış, Afrika'dan, Asya'ya Latin Amerika'ya kadar uzanmıştır (Laçiner, 2005a: 51) ve 1970 yılında meydana gelen Ermeni terör olaylarına kadar şiddetini arttırarak tekrarlanmıştır (Laçiner, 2008: 154-156). Bu terör olayları 13 yıl sürmüş ve toplamda 34 Türk diplomat hayatını kaybetmiştir (Lütem, 2003: 52). 1965 yılında Moskova'nın izni ve Erivan'ın desteğiyle gündeme taşınan soykırım iddiaları artık gündemden düşmeyecek bir hal almıştır (Laçiner, 2008: 157). Bundan sonra diaspora çeşitli ülkelerin meclislerinden *Ermeni Soykırım Tasarıları* geçirerek Türkiye'yi bu yöntemle yıpratmayı tercih edecektir (Oran 2002: 409). 1980'li yıllara gelindiğinde hala devam eden Ermeni terörü, askeri yönetime girmiş Türkiye'de sert çıkışlara yol açıyorsa da, o dönemde Türkiye sorunun özünü anlamaktan çok uzaktır ve ortada doyurucu bir çözüm de yoktur (Laçiner, 2008: 204). Ermeni terör faaliyetleri 1983 yılında Orly Havaalanının bombalanması sonucu Fransız vatandaşlarının da ölmesiyle zayıfladı, zaten bu terör eylemleri dikkatlerin Ermeni iddialarına çekilmesi amacını yerine

getirmiş olduğu için görevini de ifa etmiş oldu (Oran, 2002: 409). Zamanla Ermeni terörü siyasallaşmış ve soykırım iddiaları pek çok parlamentoda kabul görür hale gelmiştir (Laçiner, 2008: 205). Bu sorun artık sadece Ermenilerle Türkler arasında bir sorun olmaktan çıkmış Türkiye'nin diğer ülkelerle ikili ilişkilerini etkiler konuma gelmiştir (Laçiner, 2005a: 65). 1980'li yıllarda Ermeni Diasporası Sovyet Ermenistan'ıyla çok fazla ilgilenmiş ve pek çok Ermeni Ermenistan'a ziyaretler ederek orada kalmaya başlamıştır. Diasporanın bu ilgisi Ermenistan'da milliyetçiliğin daha bir güçlenmesiyle sonuçlanmıştır (Laçiner, 2008: 209).

4.ERMENİ DİASPORASI VE ÖZELLİKLERİ

Ermeni Diaspora'sı terimi, Ermenistan dışında ve dünyanın birçok ülkesinde o ülkelerin vatandaşları olarak yaşayan Ermenileri tanımlamaktadır. Bu kavram daha çok 1980'li yılların sonlarından itibaren özellikle Avrupa ülkelerinde ve Amerikan Birleşik Devletlerinde yapılan yayınlarda kullanılmaktadır (Taşkın, 2003). Günümüzde Ermenilerin toplam nüfusunun 7 ila 10 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfus ise dünyanın pek çok bölgesinde dağınık yaşamaktadır (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Ermeniler>). Ermeniler güçlü bir kültüre ve milli kimliğe sahip olmalarına rağmen tarihte 20 yıldan daha uzun bir devleti daha kuramamış bir millettir. Bundan dolayı bir devlete sahip olmanın sorumluluğu ve güvencesinden uzak kalmışlardır. Bu sahipsizlik duygusu onlarda bu şekilde çok güçlü bir diaspora oluşmasına zemin hazırlamıştır (Laçiner, 2008: 547).

Günümüzde dünyanın pek çok yerinde Ermeni nüfusu yaşasa bile etkinlikleri açısından Fransa, Rusya ve ABD diasporaları dikkate değer bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda bu ülkeler ait diasporaların özelliklerine kısaca bakmak faydalı olacaktır.

Bu gün Avrupa ülkelerinin içinde en fazla Ermeni nüfusa sahip olan ülke Fransa'dır (Saray 2005: 146) ve Fransa'da toplumla entegre olmuş çok güçlü bir Ermeni Diasporası vardır (Laçiner, 2008: 170). Güncel rakamlara göre Fransa'da Ermeni nüfusu 900 bin civarındadır(<http://tr.wikipedia.org/wiki/Ermeniler>). Önceleri Fransa'da yaşayan Ermeniler ılımlı bir şekilde kendi meselelerini halletmek yolunu seçmelerine rağmen daha sonra Taşnaklar tarafından kurulan bir delegasyon II. Dünya savaşıdan sonraki dönemde BM'ye başvurarak Türkiye'den toprak talebinde bulunmuşlardır. Bu çerçeveden Fransız Ermenilerinin Taşnakların etkisiyle marjinalleştiği belirtilebilir. Bu örgütlerin dışında solcuların ve komünistlerin kurduğu iki örgüt de bulunmaktadır (Saray, 2005: 147).

Stalin Ermeni diasporasının Sovyet Ermenistan'ına dönüşüne izin verdikten sonra Ermenistan'a giden fakat buradan memnun kalmayan Fransız Ermenilerinin çoğunun Fransa'ya geri dönüşü ile birlikte diaspora Ermenileri ile Ermenistan Ermenileri arasında bir ayrışma meydana gelmiştir. Zira bu göçten amaç Ermenistan'ın nüfusunu arttırarak Türkiye'den toprak talebine zemin hazırlamaktır. 1950'lerden itibaren de Ortadoğulu Ermenilerin Fransa'ya göçüyle birlikte Fransız Ermenilerinde bir çeşitlenme söz konusu olmuştur (Akgönül, 2002). Bu ayrışmalara rağmen Fransız Ermenileri hangi görüşten olursa olsunlar her zaman Türkiye aleyhinde hareket edebilmektedirler (Saray, 2005:148).

Ermeni diasporasının etkin olduğu bir diğer ülke ABD'dir. ABD'de yaşayan

Ermeniler etkinlikleri bakımından en güçlü oldukları için dikkate değer bir özelliğe sahiptirler. Bu kişilerin ABD'ye gelmesi 1800'lerin ortalarına kadar gider. Misyonerler Osmanlıdan 1840'lardan itibaren Amerika'ya Ermeni öğrencileri göndermeye başlamışlardır. İşte bu kişiler diaspora'nın çekirdeğini oluşturmuşlardır. Sayıları çok olmasa da, koyu birer Türk düşmanı olarak yetiştirilmişlerdi ve yüksek öğrenimli genç ve dinamik kişilerdi. İşte bu Ermeni gençlerin Amerika'da Türk düşmanlığını yaymak bakımından büyük etkinliği olmuştur. Bu tarihlerde filizlenen düşmanlık, günümüze kadar devam etmiştir (Kantarcı, 2001). Bunlar, Ermeni diasporası içinde en donanımlı olanlardır ve organize olabilmekteki başarılarından dolayı da siyasi olarak en etkili olanlardır (Taşkın, 2003). ABD'li Ermenilerin kökleri, I.Dünya Savaşıdan sonra ABD'ye Ortadoğu'dan, Sovyetlerden ve Osmanlıdan göç eden kişilerden oluşmaktadır (Saray, 2005: 148). Günümüzde Rusya ve Ermenistan'dan sonra en çok sayıda Ermeni nüfusu ABD'de yaşamaktadır, Rusya'da 2,5 milyon Ermeni varken ABD'de ise 1,5 milyon Ermeni yaşamaktadır (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Ermeniler>). Ancak ABD, Ermeni Diasporasının en kalabalık olduğu diğer ülkelerden farklı olarak siyasal ve ekonomik sisteminin müsaitliği neticesinde Ermeni Diasporasının yönlendirmelerine açık bir durumdadır ve bu 1920'li yıllarda dahi ABD'nin Türkiye'ye mesafeli duruşuna neden olacak kadar etkili bir durumdadır (Laçiner, 2008: 184). Ermeniler ABD'de refah ve huzur ortamında pek çok başarılar imza atarak sayılarının çok üstünde etkinliğe ulaşmışlardır. Güncel olmamakla birlikte ABD'de 10 bin fizikçi, 2 bin üniversite hocası ve binlerce avukat, doktor bulunmaktadır (Saray 2005: 149). Zaten diasporanın bu entelektüel yapısı onların etkinliğini açıklayan en önemli özellik olarak dikkat çekmektedir.

Günümüzde ABD’de faaliyet gösteren pek çok Ermeni Lobi örgütü vardır. Bunlar; Amerika Ermeni Asamblesi (Armenian Assemly of America: AAA) yanı sıra Ermeni Milli Komitesi (Armenian National Committee) adlı kuruluş, Armenian National Committee, Washington. D.C. (ANC), Armenian National Committee, Western Region (ANC-WR), Armenian National Committee, EasternRegion (ANC-ER) olarak faaliyet göstermektedir. Partizan lobi faaliyeti yürüten diğer kuruluşlar arasında; Ermeni Devrim Federasyonu (Armenian Revolutionary Federation (ARF)), Doğu Amerika Hınçak Sosyal Demokrat Partisi (Hunchakian Social Democratic Party of Eastern USA), Milli Ermeni Amerikan Cumhuriyet Meclisi (National Armenian American Republican Council (NAARC)) şeklinde sıralanabilir (Kantarcı, 2001).Ermeni soykırım iddialarının duyurulmasında, 1970’li yıllar boyunca bir taraftan artan Ermeni terörü diğer taraftan da ABD üniversitelerinde yetişen Ermeni kökenli akademisyenlerin ve Ermeni gazetecilerin yayınları çok etkili olmuştur (Laçiner, 2008: 185). Bu etkili Ermeni lobcilik faaliyetleri 1970’lerde başlamıştır ama bu faaliyetlerin temelleri 100 yıl öncesine varmaktadır (Kantarcı 2001).Bu yıllarda artan terör yüzünden 1970-1980 arası yıllar Türkiye-Ermeni ilişkilerinin sadece terör boyutunda devam etmesine neden olmuştur (Laçiner, 2008: 191).

Ermenilerin ABD bazında nüfuslarına bakınca aslında çok da kalabalık sayılmamakla birlikte, Türkiye'ye yönelik Amerikan politikalarını yönlendirme becerilerine bakıldığında, dikkate değer bir Ermeni lobi faaliyetinin varlığı görülür. Bunda ABD'deki Ermenilerin organizasyonları ve bunların koordine faaliyetleri önemli rol oynamaktadır. Bunlara ek olarak ABD’nde yirmi altı adet Ermeni gazetesi ve dergisi yayınlanmaktadır (Ataöv, 2008).Ayrıca

Ermenilerin Batılılara dinsel, kültürel bakımdan yakınlıkları, bir asırdan fazladır Amerikan toplumu içerisinde bulunmaları da Ermenilerin Amerika'daki etkinliğini arttırmıştır (Kantarcı 2001).

Ermenilerin yoğun nüfuslu olarak bulunduğu bir diğer ülke ise Rusya’dır. Rusya’daki Ermeni Diasporası ise Avrupa ve ABD dekinden farklı özelliklere sahiptir. Finans noktasında güçlü olan Batı Ermeni Diasporası, Ermenistan’ın dış politikasını yönlendirmeye çalışmasına karşın, kısıtlı siyasi ve ekonomik gücü olan Rusya’daki Ermeni Diasporası sayılarının fazlalığına rağmen böyle bir etkinliğe sahip değildir (Cabbarlı, 2001).Sovyetler Birliği’nin yıkılması ile bağımsız bir Ermeni devleti kurulduktan sonra, Rusya’daki diaspora faaliyetlerinde yeni bir aşamaya geçilmiştir. Ancak ekonomik sıkıntılar nedeniyle Ermenistan Ermenileri, Rusya’ya ve Batı ülkelerine göç ettiler. Bu nedenle Rusya’ya yeni gelen Ermenilerin çoğunlukla ihanetle suçlanması Rus Ermeni diasporasının gelişimini engelleyen bir sebep olmaktadır (Zeynal, 2001). Ancak yine de Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya’nın büyük şehirlerinde kurumsallaşmayı başaran Ermeni diasporası Rus kamuoyunda belirli bir güce sahip olmuştur. Günümüzde ise Ermenilerin Rusya’da, Ermeni kültürünü tanıtmak için pek çok basın yayın kuruluşları vardır ve bunlar kendi görüşlerinin savunulmasında çok etkili olmaktadır(Cabbarlı, 2001).Rusya’da Moskova haricinde Petersburg, Leningrad, Krasnodar, Kuban, Çelyabinsk bölgelerinde Ermeni örgütleri etkindir ve buralarda Ermeni Diasporasının örgütlenmesi daha hızlı olmuştur (Zeynal, 2001). Rusya’daki Ermeni diasporasının diğerlerinden zayıf olmasının ana nedeni ise resmi faaliyete 1990’lı yılların başlarından sonra başlaması ve Rusya’daki diaspora temsilcilerinin Avrupa’da ki kadar zengin olmamasıdır.

Gerçekte ise diaspora kuruluşları arasındaki çatışmaların nedenlerinden biri de budur. Sonuç olarak, Rusya'daki Ermeni diasporası siyasi ve ekonomik alanında bazı başarılar elde etmesine ve Ermenistan'ın lehine yaptığı faaliyetlere rağmen Avrupa'daki Ermeni diasporası kadar güçlü değildir. Amaçları ise, Karabağ sorununda Rus kamuoyunun ve siyasilerinin desteğini almak ve Ermenistan ekonomisinin kalkınması için Rus sermayesinin yatırım yapmasını teşvik etmek olarak özetlenebilir (Cabbarlı, 2001). Son olarak hangi ülkede olursa olsun Ermeni Diasporasının temel amaçları şöyle özetlenebilir:

1. Kafkas Ermenistan'ı, Ermeni toplumunun garantisi durumundadır. Kimlik açısından Ermeni olarak, kalmak isteyenler oraya göç etmelidirler.

2. Ermeni Soykırımının uluslararası platformda tanınması Ermenilerin isteklerini tatmin ve ruhlarını yatıştırıcı bir faaliyettir. Sonuç olarak bu tanınma kabul edilmiş sayılır. O konuda yapılacak çok fazla bir şey yoktur.

3. Ermeni soykırımının tanınması Ermeni problemini çözmez. Vatanımızın geri alınması ve Ermenilerin ata topraklarında toplanması Ermeni diasporasının yüce hedefidir. Diaspora bu amaca yönelik bir şekilde teşkilatlanmalıdır”(Aktaran, Taşkiran, 2003).

Anlaşılan odur ki Ermeni diasporası'nın nihai hedefi 'Ata Toprakları' dediği yerler, Türkiye'nin Doğu illerinin bir kısmını ifade eden

yerlerdir. Bu temel hedefler Ermeni diasporasının uzun yıllar içinde geliştirdiği sıkı dayanışmanın temel taşı oluşturmaktadır (Oran, 2002: 408). Özellikle 'soykırım' iddiaları onları birleştirici bir unsur olmuştur (Laçiner, 2003:105). Dahası II. Dünya Savaşından sonra Ermeni milliyetçiliği süratle kuvvetlenmiştir. Bunun nedeni ise diasporadaki kiliselerin, siyasi partilerin ve derneklerin etnik karakterleridir. Her göç eden Ermeni'nin ikinci kuşaktan itibaren toplum içersinde eridiğini gören diaspora 'Yahudi soykırımı' benzeri bir tema ile 1915 olaylarını sürekli gündemde tutmuş ve yeni gelen nesle, baba ve dedelerinin katledildiği düşüncesini vererek bir ermeni bilinci oluşturulmuştur (Lütem, 2003: 51). Görüldüğü gibi Ermeni diasporası diğer toplumlar içersinde gittikçe eriyen kimliklerinin kurtuluş çaresini Türk düşmanlığını köpürterek bulmuştur ve kendi kimliklerini bu düşmanlık üzerine inşa etmiştir.

5.1991 SONRASI: TÜRKİYE- ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ VE DİASPORA

Ermenistan'ın bağımsız bir devlet olarak dünya sahnesine çıktığı günden beri Türkiye- Ermenistan ilişkileri normal bir hale dönüşmemiştir. Zaman zaman ilişkilerde normalleşmeye doğru eğilimler olsa bile, iki ülke arasında ilişkilerin düzelmesini engelleyen birtakım sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlara kısaca değinmeden önce Ermenistan'dan genel olarak bahsetmek ilişkilerin analizi açısından önemli olsa gerektir. Ermenistan; Güney Kafkasya bölgesinde, denize kıyısı olmayan bir ülkedir ve İran, Gürcistan, Azerbaycan ve Türkiye ile sınırı vardır. Ülke yüksek rakımlıdır ve genellikle verimsiz arazilere sahip ve karasal iklimdedir.

Demografik olarak %02'lik nüfus artışına sahiptir. Siyasi olarak da Azerbaycan ve Türkiye ile çeşitli sorunları vardır (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Ermenistan>). Ermenistan'ın denize kapalı bir bölgede olması onun ticari bağlantılarını zayıflatan bir etken olmuştur, diğer taraftan komşularıyla olan sorunlar kuşatılmışlık duygusu oluşturmaktadır. Bu savunmasız kalmışlık hissi ülkeyi Rusya başta olmak üzere diğer etkili olmak isteyen diasporaların etkisine açık hale getirmektedir. Ülkenin ekonomik ve nüfus olarak zayıf durumu siyasileri iç politikada uç söylemlere itmiştir (Laçiner, 2002).

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Ermenistan> - cite note-Factbook-3 Ermeni davasında Ermeni diasporası'nın yanında artık bağımsız bir Ermenistan devleti vardır. Bu durum aslında ilişkilerin normalleşmesi adına bir fırsat da kullanılabilirdi ancak bu şekilde olmamıştır (Laçiner, 2008: 296). İki ülke arası ilişkilerin normalleşmemesinin temel birtakım parametreleri bulunmaktadır: Dağlık Karabağ meselesi, 'soykırım' iddialarına özellikle Koçaryan döneminden itibaren destek verilmesi (Görgülü 2008: 8). Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesinde de yer bulmuş olan *Batı Ermenistan* (burası Türkiye topraklarını ifade etmektedir) ideali ile Türkiye'nin toprak bütünlüğünün tanınmaması (Kasım 2003:127) ayrıca Ermeni Parlamentosunun Kars antlaşmasıyla çizilen sınırı tanımadığını açıklaması (Oran 2002: 408) ilişkilerin normalleşmesini engellemektedir. Dağlık Karabağ sorunu bu bölgenin Ermenistan tarafından işgal edilmesidir ve bu konu hakkında BM Genel Kurul kararı olmasına rağmen Ermenistan, Azerbaycan'ın %20 sine tekabül eden bu bölgeden çıkmamaktadır. Bu olayın hemen akabinde de Türkiye sınırını kapatmış hatta Ermenistan'ın Nahçıvan sınırına yakın

bölgeye asker yığmıştır (Görgülü, 2008: 9). Karabağ meselesi iki ülke açısından ilişkilerin normalleşmemesi adına yeter bir sebep iken bir de ABD ve Batı Avrupa Ermeni diasporalarının 'soykırım' iddialarını sürekli gündemde tutmaları ilişkilerin rasyonel bir düzeye taşınmasını engellemiştir (Oran, 2002: 413).

Yukarıdaki incelemeler ışığında denilebilir ki, konum itibarıyla ekonomik, coğrafi ve siyasi olarak Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmesi kendi çıkarına olan Ermenistan, bırakın iyi ilişkiler geliştirmeyi normal bir ilişki dahi kuramamıştır. Burada çözümsüzlüğün daha çok Ermenistan kaynaklı olduğu ifade edilmelidir. Bu kanaate ise, Türkiye'nin; Ermenistan kurulduğunda bu ülkeyi hemen tanıması, bu ülkenin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT)'e katılımını teşvik etmesi, gıda yardımında bulunması gibi veriler ile varılabilir. Bütün bunlar Türkiye'nin Ermenistan ile ilgili barışçıl bir politika izlemeye niyetli olduğunun göstergeleridir (Kasım 2009a:102). Kendi çıkarlarının aleyhine bile olsa Ermenistan'ın özellikle Türkiye'ye karşı olumsuz tutumu sürdürmeye devam etmesi göstermektedir ki, bu politikalarını diaspora etkilemektedir. Gene de bu politikaları yeterli görmeyen diaspora içinde 'şahinler' olarak nitelendirebileceğimiz bir grubun Ermenistan'ın Türkiye politikasını fazla yumuşak bulduğu da bir gerçektir (Akgönül, 2002).

Ermenistan Devleti kurulduğunda ilk başkan olan ve 1998 yılında muhalefetin etkisiyle başkanlığı bırakan (http://tr.wikipedia.org/wiki/Levon_Ter-Petrosyan) Ter-Petrosyan da diasporanın ideolojisini Ermenistan dış politikasının baş köşesine yerleştirmemişti (Laçiner, 2008:296).

Ter- Petrosyan ülkesinin normalleşmesinin getirilerine inanan bir kişiydi ve partisinin ilk kampında da 'ideolojik ve geçmişe fazla değer atfeden yaklaşımlardan ziyade pragmatik bir yaklaşım gerektiğini' vurguluyordu (Libaridian, 2005: 103). Bu çerçeveden de Ter-Perosyan: Ermenistanın bağımsızlığını dengeli dış politikada ve komşularla iyi geçinmede arıyordu (Libaridian, 2005: 105).

Ter-Petrosyan'ın bu ılımlı bakış açısına rağmen Ermenistan Karabağ'ı işgal etmiş ve ilk etapta Türkiye itidalli davranmış ve yine de barışçıl çözüm yolları aramıştır. Bu durum o yılların TBMM tutanaklarında açıkça görülmektedir. Dönemin Dış İşleri Bakanı Hikmet Çetin; Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Yukarı Karabağ sorununa sorumlu bir şekilde yaklaştıklarını, taraflara diyalog ve itidal tavsiye ettiklerini belirtmiş ve 1992 Şubatında her iki ülke dışişleri bakanlarıyla görüşerek taraflara sorunun barışçı yollarla çözümü için telkinde bulunduğunu anlatmıştır (TBMM, 1993: 405). Ancak Ermenistan'ın 3 Nisan 1993'te Kelbecer bölgesini işgal etmesinin ardından dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, bir basın açıklamasıyla, Ermenistan'ın Azerbaycan'a son saldırılarından sonra Türkiye üzerinden geçmekte olan tüm insanî yardım uçuşlarının da durdurulduğunu, belirtmiş ve bunun hemen ardından da Ermenistan ile olan kara sınırı kapatılmıştır (Aslanlı, 2005). Aradan geçen 20 yıla rağmen bu kapının açılmaması ve normal diplomatik ilişkilerin kurulmasının temel nedenleri Ermenistan'ın daha sonra gelen yöneticilerinin diasporanın ve Rusya'nın daha fazla etkisinde olmaları ve görüşlerinin diaspora ile örtüşmesidir. Diasporanın ideallerinin pek çoğunu benimsememiş olan Ter-Petrosyan döneminde başarısız normalleşme sürecinin daha sonraki dönemde başarılması oldukça güçtür. Çünkü görünüm itibariyle yayılcı bir karakter

gösteren Ermenistan'ın Ermenistan dışındaki Ermenileri vatandaşı olarak görmesi fikri Ter-Petrosyan tarafından kabul görmüyordu. O'na göre, soykırım dış politikanın kurgulanacağı bir dünya görüşü olamazdı. (Libaridian, 2005: 107-126). Bütün bunlara rağmen Ter-Petrosyan'ın da barış adına yeterli çabayı gösterememesi üzerindeki baskıların açık bir delili olsa gerektir. Türkiye'nin bunca zamandır sınır kapısını açmamasının altında yatan ana etmenin ise, her yönden kısıtlı kaynaklarına rağmen Ermenistan'ın realist olmayan bir biçimde irredentist (yayılcı) bir dış politika izlemesi, Azerbaycan topraklarının beşte birini işgal etmiş olması gerçeği olarak ifade edilebilir.

Nihayetinde, Ter-Petrosyan'ın bakış açısı Ermeni Diasporası'nın ve onun Ermenistan'daki uzantısı olan diğer partilerin tepkisini çekmiştir. Çünkü onların bakış açıları diaspora ile birebir örtüşüyor ve yüce bir ideal hedefinde Karabağ, Cavalık, Nahçıvan ve Batı Ermenistan'ı 'vatan' olarak tarif ediyorlardı. Ter-Petrosyan dışındaki grupların belli başlı temel özellikleri olarak Ermenistan için alınan kararların ülke çıkarına göre değil kendi ideolojik kurgulara uygun olmasıdır ve bireysel refahı içermemektedir (Libaridian, 2005: 121-122). Ter-Petrosyan ile görüş ayrılıkları çoğalınca diaspora Ter-Petrosyan karşıtı hareketleri desteklemiş (Bozkuş vd., 2009) ve 3 Şubat 1998'de artan ekonomik sıkıntılar ve muhalefet baskıları sonucu istifa etmek zorunda kalmıştır. Ardından 1999 yılında aynı partide birlikte siyaset yaptığı Robert Koçaryan Devlet Başkanı seçilmiştir (http://tr.wikipedia.org/wiki/Levon_Ter-Petrosyan).

Koçaryan işbaşına geldiğinde diaspora ile ahenkli bir işleyiş oluştu ve dolayısıyla tam da bu dönemdeki diaspora ve Ermenistan gayretleriyle soykırım iddialarını kabul eden ülke sayısı arttı (Laçiner, 2008: 296).

Koçaryan'ın 2001 yılında devlet başkanı seçilmesinden sonra 'soykırım' bir devlet politikası haline getirilmiştir ve Karabağ meselesi yüzünden uluslararası toplum tarafından aldıkları eleştirileri 'soykırım' iddialarıyla bertaraf etme yolunu tercih etmişlerdir (Görgülü, 2008: 14). Koçaryan hükümetinin bu davranışları Türkiye'nin de Ermenistan'a bakış açısını etkilemiş ve Türkiye, Fransız senatosundan geçen 'Ermeni Soykırım' iddialarının Koçaryan sayesinde olduğunu söyleyerek O'nu sorumlu tutmuştur (Laçiner, 2008: 301). Ermeni diasporasının etkisiyle Fransa'da alınan kararın faturası Ermenistan'a kesilmiş ve Ermeni vatandaşlarının vize alması zorlaştırılmış, iki ülke arasındaki uçak seferleri iki haftada bir inmiş ve bavul ticareti durma noktasına gelmiştir (Başyurt, 2001). Koçaryan işbaşına gelirken diaspora ile işbirliği içersinde olmuş bunu yaparken de Türkiye düşmanlığını kullanmıştır. Ermenistan'ın Türkiye'nin doğu illerinden 'Batı Ermenistan' şeklinde bahsetmesi Türkiye'yi Ermenistan hakkında yayılmacı özelliğe sahip olduğu kanaatine itmiş, tarihinde ilk defa bir ülkeyle sınırını kapatmıştır (Laçiner, 2008: 541). 2006 yılında Fransa'da çıkan kararın ardından Ermenistan meclisi bir yasa değişikliğiyle *Ermeni soykırımı* iddialarını reddeden, destekleyen ya da haklı göstermeye çalışanları asgari ücretin 100-300 katı para veya 4 yıla kadar hapisle cezalandıracak bir kanun çıkartmıştır (Başlamış, 2006). Bu da Koçaryan hükümetinin 'soykırım' iddiaları noktasında diaspora ile tam bir uyum içersinde olduğunun göstergesi niteliğindedir.

Daha sonra, Sarkisyan'ın devlet başkanlığına seçilmesiyle 2008 yılında Ankara, Erivan ile ilişkilerini

normalleştirmek bir takım girişimlerde bulunmuştur. Özellikle Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün 6 Eylül'de iki ülke millî futbol takımlarının maçını izlemek üzere Erivan'a gitmesi (Kantarci, 2009) bazılarınca 'Futbol diplomasisi' olarak bile adlandırılmıştır. Sarkisyan, 2009'un Ekim ayında Türkiye'de oynanacak rövanş maçı için Abdullah Gül tarafından gönderilen resmi daveti kabul etmiştir. Ancak, Wall Street Journal gazetesine verdiği röportajda, yalnız Türkiye, Ermenistan'la hudutları koşulsuz şekilde açarsa maça gideceğini söyleyerek meseleyi farklı bir boyuta taşımıştır. Ancak yine de bu koşullara bağlı kalmayarak Türkiye'yi ziyaret eden ilk Ermenistan başkanı unvanını da kazanmıştır (http://tr.wikipedia.org/wiki/Serj_Sarkisyan). Bu süreçte iki ülke arasında bir diyalog süreci başlamış ve 2008 yılı başlarında iki ülke dışişleri bakanlıkları tarafından ikili ilişkilerde "yol haritası" adı çerçevesinde yürütülmesi belirtilen bir mutabakata varılmıştır. Bu süreç, belki de Ermenistan'ın bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından bu güne ikili ilişkilerdeki en önemli girişim niteliğini taşımaktadır (Kantarci, 2009). Fakat bu girişimin Ermeni hükümeti için hiç de kolay bir karar olmadığı Ermenistan'daki koalisyon hükümetinin üyesi olan Taşnak Partisinin tepki olarak hükümetten çekilmesiyle anlaşılabilir. Taşnak Partisi yetkilileri bu girişimin Ermenistan-diaspora ilişkilerini zedeleyeceğini ileri sürmüşlerdir (<http://www.cumhuriyet.com.tr>). İlgili sürecin 2010 yılında Ermenistan hükümetince yapılan bir açıklamayla dondurulduğu bilgisi ise Ermeni hükümetlerinin nasıl bir baskı altında olduğunun göstergesi niteliğindedir.

Bütün bu olumsuz gelişmeler rağmen Türkiye'nin uzlaşmacı duruşu devam etmektedir, Bu konuyla ilgili olarak Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın resmi sitesinde Türkiye'nin uzlaşma çabaları şu şekilde anlatılmaktadır:

“Sayın Başbakanımız, Sayın Tayip Erdoğan Nisan 2005'te, dönemin Ermenistan Devlet Başkanı Koçaryan'a bir mektup göndererek, Türk ve Ermeni tarihçileri ile diğer uzmanlardan oluşacak bir Komisyonun (Ortak Tarih Komisyonu), 1915 dönemine ait gelişme ve olayları sadece Türk ve Ermeni değil, üçüncü ülke arşivlerinde de araştırarak, bulgularını uluslararası kamuoyuna açıklamaları çağrısında bulunmuştur. Ermenistan'la sorunlarımızın ortadan kaldırılması ve ilişkilerin normalleştirilmesi yönündeki irademiz çerçevesinde, 2007 yılında İsviçre'nin arabuluculuğunda başlatılan süreç, 10 Ekim 2009 tarihinde “Diplomatik İlişkilerin Tesisi Protokolü” ile “İkili İlişkilerin Geliştirilmesi Protokolü”nün imzalanması ile yeni bir aşamaya girmiş bulunmaktadır. Bu iki protokol, ikili ilişkilerin normalizasyonu için bir çerçeve sunmaktadır. Protokoller her ülkede de onaylanmaları için ilgili mercilere iletilmiştir. Bu çerçevede,

Hükümetimiz, Protokolleri imzalanmalarının hemen ardından TBMM'ne göndermiştir. Ermenistan hükümeti ise, ilgili mevzuat uyarınca Protokolleri önce Anayasa'ya uygunluğunun denetimi için Anayasa Mahkemesi'ne iletmış, Mahkeme'nin 12 Ocak 2010'da aldığı, ancak gerekçeli kararında Protokollerin lafzına ve ruhuna uymayan hususlar içeren uygun bulma kararının ardından Protokoller onaylanmaları için Ulusal Meclis'e gönderilmiştir. Bilahare, Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan, 22 Nisan 2010 tarihinde yaptığı televizyon konuşması ile Protokollerin onay sürecinin dondurulduğunu açıklamıştır (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>”).

Yukarıda anlatılan gelişmeler göstermiştir ki, zaman zaman Türkiye, Ermenistan ile ilişkileri geliştirme noktasında adımlar atmasına rağmen Ermenistan'dan yeterince karşılık bulamamaktadır. ABD'deki Ermeni lobisi, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin gelişmesini de engellemekte Ermeni diasporası ekonomik gücünü kullanarak Ermenistan politikası üzerinde de etkili olmaktadır (Kasım, 2009). Şu günlerde ise, Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan, “Ermenistan-Azerbaycan arasında AGİT Minsk grubunun koordinatörlüğünde yürütülen Yukarı Karabağ sorununun çözüm sürecinde yeni bir aşamanın başladığını” belirtmektedir (<http://www.haberler.com>).

Peki bu süreç başarıya ulaşabilecek midir? Şayet Ermenistan Türkiye ile ilişkilerin soykırım tezi önkoşul haline gelmeden normleştirilmesini kabul edecek olursa diaspora buna zaten izin vermeyecektir. Türkiye'nin Karabağ'ı önkoşul yapmasını da zaten Ermenistan kabul etmeyecektir. Bu anlamda bu yeni diyalog süreci de suni kalmaya mahkûmdur denilebilir (Taşpınar,2013).

Türkiye-Ermeni ilişkilerinde Ermenistan sınır kapısının açılmasına ne kadar muhtaç olsa da Türkiye Karabağ ile ilgili kendi önkoşulları noktasında yalnız kalmaktadır. Özellikle dünya kamuoyunda etkili Ermeni diasporası Türkiye'nin elini zayıflatmaktadır. Örnek olarak:

Fransa'da Ermeni teklifi ile ilgili yasanın çıkmamasını isteyen Erdoğan'a Sarkozy'nin Ermenistan-Türkiye sınırını açmasını şart koşması. Avrupa Ermeni diasporasının, Karabağ meselesinin Ermenistan lehine sonuçlanması için çabalaması ve Azerbaycan ve Türkiye'nin uyguladığı ambargonun *insan haklarını ihlali* olduğunu savunmaları bağlamında da 2002 Avrupa Parlamentosu Güney Kafkasya Raporu Türkiye'yi ambargo noktasında suçlar nitelikte olarak beyan edilmiştir (Laçiner, 2008: 344). Bir başka örnek ise; Obama'nın, ABD'li Ermenilere Türk ve Azeri kuşatmasına karşı Ermenistan'ın güvenliğini sağlama sözü vermesidir (Laçiner, 2008: 494) ve ABD yönetimi soykırım iddiaları yanı sıra Türkiye-Ermenistan ilişkilerini zaman zaman gündeme taşımaktadır. Türkiye'den Ermenistan sınırını açmasını istemekte ve Türkiye'nin Ermenistan'a yönelik politikasının gerekçelerini fazla dikkate almamaktadır (Kasım, 2009b).

ABD Ermenileri bu günkü Ermenistan'ın sponsoru konumundadır. Eğer Ermenistan'ın dünya siyasetinde bir başarısı varsa tamamen onların

sayesinde. Ancak bu büyük Ermenistan ideali onlar için sanal bir özellik taşımaktadır, zira burada bulunan Ermenilerin neredeyse hiçbiri Ermenistan'a göç etmemişlerdir (Laçiner, 2008: 545).Kısaca diasporanın Ermenistan dış politikası üzerindeki etkinliği tartışmasız bir gerçektir ve çok üst düzeydedir. Bu konuda en çarpıcı örnek ise, bir Karabağ Ermenisi olan Robert Koçaryan aslında bir Azerbaycan vatandaşıdır. Ermenistan dış politikasındaki en önemli sorun ise kendi dış politikasına yeterince hâkim olmaması, yani tam anlamıyla bağımsız olamamasıdır. Diaspora Ermeni örgütleri, Karabağ ve Gürcistan Ermenileri, Rusya, ideolojik ve aşırı milliyetçi grupların etkisi Ermenistan yönetiminin kendi gerçeklerini görmesini engellemektedir. Ermenistan ulaşamayacak hedeflere ulaşmaya çalıştıkça bölgedeki birçok ülke ile sorunları çoğalmıştır. Bu sorunlu ilişkileri Türkiye ile de yaşamaktadır (Laçiner, 2002).

6.KONSTRÜKTİVİST

PERSPEKTİFTEN ERMENİSTAN DIŞ POLİTİKASI

Yukarıdaki bölümlerde açıldığı üzere Ermenistan ile Türkiye arasında çok uzun yıllar öncesine dayanan bir takım sorunlar mevcuttur. Ancak hem Ermenistan'ın çok yeni bir ülke olması hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı ardılı olmakla birlikte, siyaseten yepyeni bir ülke olması nedeniyle yeni bir ilişki biçimi doğması ihtimali vardır. Ancak bu böyle olmamıştır. Bunun temel nedeni olarak da Ermenistan'ın kimlik endekli politikaları olduğunu düşünmekteyiz. Dolayısıyla da bu bölümde, Ermenistan'ın dış politikada konstrüktivist bir eğilim gösterdiği tarihi geçmişi göz önüne alınarak açıklanmaya çalışılacaktır.

1-Konstrüktivist teorinin analiz biriminin devlet olması özelliği bağlamında; Konstrüktivist paradigma analiz birimi olarak devleti kabul ettiğini belirtmemize rağmen, makalede özellikle devlet dışı bir uluslararası aktör olan diasporaya çok fazla vurgu yapılmıştır. Çünkü: Bağımsızlık sonrası Türkiye'nin hemen tanıdığı çeşitli uygulamaları ile iyi niyetini gösterdiği Ermenistan'da zaman zaman ılımlı politikacılar yönetime gelmiştir. Ancak asla Türkiye ile ilişkiler normalleşmemiştir. Esas sorun, Ermenistan'ın diasporaya rağmen bir dış politika üretmesinin mümkün olamamasıdır. Buradan hareketle diasporaya vurgu yapılırsa burada politikaları incelenen Ermenistan olduğu için yine analiz birimi devlet olarak kalmaktadır.

2-Konstrüktivist paradigmanın dış politikada düşünceler, değerler ve kültür gibi maddi olmayan unsurların birincil olarak etkili olduğunu iddia etmesi ve kimliği ön plana çıkarması; Ermenistan dış politikasında, özellikle Türkiye konusunda kimlik ön plana çıkmakta ve yukarıda değinildiği üzere iyi ilişkiler geliştirmesinin elzem olduğu durumlarda bile bundan vazgeçmemektedir. Burada özellikle diasporanın etkinliği de dikkat çekmekte, kendi varoluşunun bekasını adeta 1915 olaylarına bağlamış bir diaspora buna müsaade etmemektedir. Bu perspektiften de değerler ve algılar ön plana çıkmaktadır. Diasporanın bütün aktivitelerinin söylem ve algı üzerine olduğu ve kimlik inşası odaklı çalışmaları göz önüne alındığında, manevi unsurların maddi olanlardan önce geldiği açıkça anlaşılmaktadır.

Zaten diasporanın Ermenistan'a olan ilgisinin artması, diaspora Ermenilerinin 'fikri' olarak buraya yönlendirmelerinden sonra gerçekleşmiştir. Maddi unsurların varlığı yadsınamaz bir gerçek olmakla birlikte ikincil olduğu

dikkat çekmektedir ki zaten konstrüktivist yaklaşımın iddiası da bu noktayla örtüşmektedir. Diğer taraftan diasporanın sayı olarak az olmasına rağmen buldukları ülkelerin dış politikalarını etkileyecek kadar etkili olmaları da bu ülkelerdeki Ermenilerin statülerinin güçlü olmasından ve propaganda araçlarını iyi kullanmalarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bütün bu unsurların maddi unsurların ötesine geçtiği anlaşılmaktadır.

3- Ermenistan dış politikasının tarihi arka plana dayalı olarak şekillenmiş olması, konstrüktivist yaklaşımın analitik düşünüşüne uygun düşmektedir. Örneğin Ermenistan Devleti'nin Türkiye'den toprak talep eden irredentist politikaları da tarihsel olarak anavatan topraklarını ele geçirmek şeklinde bakış açılarından kaynaklanmaktadır ve ya Türkleri kadim bir düşman olarak algılamaları tarihi ampirik bir şekilde değerlendirilebilir bir özelliğidir.

4-Öncelikli olarak Wendt'in ileri sürdüğü eden-yapı ilişkisinde yapının ve edenin karşılıklı etkileşim halinde olduğu ve bu ilişkiden yeni süreçler ortaya çıktığı ve yapının aktörlerin davranışlarını etkilediği ve aynı zamanda yeni ortak kimlikler inşa edilebileceği öngörüsünden hareket edilecek olunursa:

Uluslararası yapıların çoğunun imparatorluklar şeklinde olduğu bir dönemde Ermeni cemaatinin itaatkar bir unsur olarak Osmanlıda yaşıyor olmaları, daha sonrasında sistemde yaygınlaşan ulus-devlet modelinin onları bağımsızlık için isyana ittiği süreç. İki toplum arasındaki algıyı tamamen alt üst etmiştir. Yeni düşman algısı inşa edilmiştir.

Bir başka açıdan, Osmanlı döneminde devrin başat güçleri olan Fransa, İngiltere ve Rusya gibi ülkelerin Ermeni toplumunu kıskırtmaları da yapının-edene etkisi olarak incelenebilir nitelik taşır.

Daha sonrasında ise bu ülkelerde yaşayan Ermeni diasporasının bu ülkelerin dış politikasını etkileyecek kadar etkili olması da karşılıklı etkileşimi açıklar niteliktedir. Bu dönemde Ermenilerin bir devleti olmayışının konstrüktivist bakış açısına zeval vermeyeceği kanaatindeyiz. Zira bu dönemde Ermeniler Osmanlının iç unsurları niteliğindedir ve Wendt'in dış politikayı etkileyen etmenlerden olarak iç unsurların varlığını yadsımamaktadır. Ayrıca o döneme dayalı bu tarihi algıların yeni kurulan Ermenistan'ın dış politikasında ve Türkiye algısında büyük etkinliği vardır.

5-Uluslararası ve ya bölgesel siyasal sistemlerin devlet politikalarını birincil derecede etkilediği öngörüsü: Özellikle soğuk savaş gibi algı odaklı bir süreçte SSCB içindeki bir Ermenistan ile NATO içindeki Türkiye arasında barışçıl ilişkilerden zaten söz edilememektedir. Günümüz için ise bütün devletler tarihlerinde kanlı savaşlar yaşadıkları ülkelere düşman olmaya devam mı ederler? Şeklinde bir soru sorulduğunda bunun cevabı hayır olacaktır. Örneğin: Japonya II. Dünya Savaşı sırasında ABD tarafından atılan bombalar neticesinde önemli oranda vatandaşını yitirmekte ve hala ardı sıra devam eden çevre sorunlarıyla mücadele etmektedir. Ancak savaştan kısa bir süre sonra ABD'nin müttefiki olmuştur.

Bu bilgilerden hareketle, yukarıda açıkladığımız bütün tarihi arka plan ve kimlik inşa süreçleri bir tarafa bırakıldığında, Ermenistan'ın faydasına olabilecek bir Türkiye-Ermenistan dostluğu inşa edilebilir mi? Geçmiş dönemlerdeki olumlu algılara geri dönmek mümkün mü? Teoride evet. Ancak pratikte ise, küresel güç olan ABD'de en etkili lobilerden biri olan diasporanın ve bölgesel güç olan Rusya Federasyonu buna cevaz vermesi gerekliliği vardır. Buradan anlaşılacağı üzere özelliklerden dolayı da

hem küresel, hem bölgesel güçlerin Ermenistan'ın davranışlarında etkili olduğu görülmektedir. Yani yapının baskısı aktörün davranışlarını yönlendirmektedir.

Konstrüktivist paradigmaya ait beş özellikten yararlanılarak ortaya çıkan bu bölüm aslında iç içe geçmiş bir nitelik taşımaktadır ve net bir ayırım yapmak güçtür. Sistemin etkisini, kimlikten veya tarihten soyutlayarak bir netice elde etmek güçtür. Bunun bilincinde olarak yapılan bu tasnif sadece Ermenistan dış politikasının konstrüktivist bakış açısına olan uygunluğunun daha iyi anlaşılması hedefindedir. Bu minvalde örnekler daha da artırılabilmesi mümkündür.

Yukarıda yapılan bütün açıklamalar neticesinde Ermenistan'ın özellikle Türkiye'ye yönelik dış politikası tamamen kimlik üzerine kurgulanmış bir görünüm arz etmektedir. O kadar ki bu ülkenin realist davranmasına engel olmaktadır.

7.SONUÇ

Ülkelerin dış politikalarında bazı baskın özellikler vardır. Bu dış politika davranışlarını Uluslararası ilişkiler bilim dalında geliştirilen farklı teorilerle açıklamak mümkündür. Bu makalede yapılan ise konstrüktivist paradigmanın Ermenistan'ın dış etkenlerden kendisini soyutlayamamış ve kimlik unsuru baskın, tarihi bağlardan kendini soyutlayarak mantıklı davranamayan dış politikasının açıklanması açısından uygun bir örnek olay olduğudur. Aslında Türkiye ile iyi ilişkiler kurmak Ermenistan gibi kapalı bir havzada kalmış siyasi, ekonomik ve güvenlik yönlerinden zayıf bir ülke için elzem görünmektedir. Ermenistan hükümetleri, zaman zaman bu gerçekliğin farkına varmış veya farkında olmalarına rağmen diasporanın, dolayısıyla onun şekillendirdiği baskın Ermeni milliyetçi görüşlerinin etkisiyle bu konuda etkin politika oluşturamamışlardır.

Hali hazırda ortada duran ve tarafların kendi iddialarından vazgeçmesi mümkün görünmeyen soykırım meselesi, Karabağ sorunu ve dolayısıyla Ermenistan'ın yayılmacı politikaları, ve bütün bunlarla bağlantılı sınır açma problemi varken iki ülke ilişkilerinin düzelmesi beklenmemelidir. Görülen odur ki, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi Ermenistan'ın normalleşmesiyle mümkün olacaktır. Kendi gücünün ötesinde hülyaları ve beklentileri olan diaspora ve diğer bazı güçlerin etkisinden kurtulamamış bir Ermenistan'dan bunu beklemek ise şimdilik pek gerçekçi bir yaklaşım gibi gözükmemektedir.

Bu günün Ermenistan'ı ilgili bölümlerde değinildiği üzere adeta kendi

ülkesel kimlik inşasını konstrüktivist tabirle kendi rol kimliğini Türk düşmanlığı üzerine kurgulamıştır. Burada tarihsel dinamiklerin varlığı yadsınmamakla birlikte, (bazı Ermeni liderlerin Türkiye ile ilişkilerde yapıcı yaklaşımlarının sonuç vermeyişinden, bağımsız hareket edemedikleri ortaya çıkmaktadır) diasporanın etkin algı çalışmalarının bu kimlik inşasında rolü olduğuna kuşku yoktur. Bu çerçeveden de Ermenistan'ın kendi çıkarlarını bu kimlik inşası üzerinden yorumlamış olduğu ve siyasetlerini de buna göre belirledikleri, değerleri ön plana çıkaran konstrüktivist politikalarından kaynaklandığı gözlemlenmektedir. Bu açıdan da konstrüktivist teori kapsamında değerli bir örnek olay olarak karışımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akça, B. (2003), "1915 Ermeni Tehciri ve Mondros Müterakesin'den Sonra Kurulan Osmanlı Hükümetlerinin Olaya Bakışı", **Dünden Bu güne Türk-Ermeni İlişkileri**, (Ed: İ. Bal, ve M. Çufalı), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Akgönül, S. (2002). Fransa Ermeni Toplumunu ve Türkiye: Propaganda ve Lobcilik. Ermeni Araştırmaları Dergisi, 5. <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=304>.(10.10.2013).
- Aslanlı, A. (2005). Türkiye-Ermenistan Sınırları Açılmalı Mı?.Ermeni sorunu İddialar-Gerçekler. <http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/makale59.html>.(15.12.2013).
- Ataöv, T. (2008). Ermeni Diasporası: Kuzey Amerika.Türksolu.<http://www.turksolu.com.tr/184/ataov184.htm>. (20.12.2013).
- Başlamış, C.(2006).“Ermenistan’da Harekete Geçti”. Milliyet, 07 Ekim.
- Başyurt, E. (2001). “Ermenistan’ın İkilemi”.Zaman, 22 Şubat.
- Bozkuş, Y. ve Palabıyık, M. S. (2009), "Türkiye-Ermenistan İlişkileri(1918-2009)",**Ermeni Sorunu: Temel Bilgi ve Belgeler**,(Ed: Ömer Engin Lütem), Terazi Yayıncılık, Ankara.
- Burak, D. M. (2005).“Lozan’da Ermeni Meselesi Tartışmaları”, Atatürk Araştırma Dergisi, 62,545-569.

- Cabbarlı, H. (2001). Rusya’da Ermeni Diasporası: Oluşumu ve Faaliyetleri. *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, 3. <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=253>. (15.02.2014).
- Dokuz Soru ve Cevapta Ermeni Sorunu (1989), http://www.zafersen.com/ermeni_meselesi_dis_politika_enstitusu.htm.
- Ermenistan- Türkiye Siyasal İlişkileri (2013). <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.
- Ermenistan’ın Yol Haritası Krizi (2009). http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/58154/Ermenistan_da_Yol_Haritasi_krizi.html#.
- Görgülü, A. (2008). **Türkiye-Ermenistan İlişkileri: Bir Kısır Döngü (Dış Politika Analizi Serisi 8)**, TESEV Yayınları, İstanbul.
- Günay, N.“Amerikan Misyonerlerine Anadolu Halkının Tepkisi ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkileri”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 2, 107-119.
- Halaçoğlu, Y. (2001), **Ermeni Tehciri ve Gerçekler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ermeniler>. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ermenistan>. http://tr.wikipedia.org/wiki/Levon_Ter-Petrosyan. http://tr.wikipedia.org/wiki/Serj_Sarkisyan.
- Kantarcı, Ş. (2001).Ermeni Lobisi: ABD' de Ermeni Diasporasının Oluşması ve Lobi Faaliyetleri. *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, 1. <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&SayiNo=24>. (01.03.2014).
- Kantarcı, Ş.(2003),“Tarihi Boyutuyla Ermeni Sorunu: Başlangıçtan Lozan’a”, **Ermeni Sorunu El Kitabı(Genişletilmiş İkinci Baskı)**,(Ed:Ş. Kantarcı, K. Kasım, İ. Kaya, S. Laçiner, Ö. E. Lütem), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Kantarcı, Ş. (2009). Sarkisyan’dan “Futbol Diplomasisi”ne Darbe: Türkiye-Ermenistan İlişkilerinde Son Gelişmeler, Dış Politika araştırmaları Merkezi.<http://www.turksam.org/tr/a1738.html>. (12.02.2015).
- Karabağ Sorununun Çözüm Sürecinde Yeni Bir Aşama Başladı (2013, 23 Kasım).<http://www.haberler.com/yukari-karabag-sorunu-5342642-haberi/>.
- Kasım, K. (2003). “Ermeni Sorununun Uluslararası İlişkiler Boyutu”,**Ermeni Sorunu El Kitabı(Genişletilmiş İkinci Baskı)**, (Ed: Ş. Kantarcı, K. Kasım, İ. Kaya, S. Laçiner, Ö. E. Lütem), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Kasım, K.(2009a),**Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, USAK Yayınları, Ankara.

- Kasım, K. (2009b). Ermeni Lobisi ve Karşılıklı Beklentiler Kıskaçında Türk-Amerikan İlişkileri. *USAK*, http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=47&cat=323#.UrXqI_vplmg. (01.03.2015).
- Laçiner, S. (2002). Ermenistan Dış Politikası ve Belirleyici Temel Faktörler 1991-2002. *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, 5. <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&SayiNo=19>. (15.02.2015).
- Laçiner, S. (2003). "Ermeni İddiaları ve Terör", **Ermeni Sorunu El Kitabı (Genişletilmiş İkinci Baskı)**, (Ed: Ş. Kantarcı, K. Kasım, İ.Kaya, S. Laçiner, Ö. E. Lütem), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Laçiner, S. (2005). **Türkler ve Ermeniler: Bir uluslararası ilişkiler çalışması (2. Baskı)**, USAK Yayınları, Ankara.
- Laçiner, S. (2008), **Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk dış politikası: Ermeni iddiaları Türkiye'nin dünya ile ilişkilerini nasıl etkiliyor?**, USAK Yayınları, Ankara.
- Lıbarıdıan, J. G. (2005), **Ermenilerin Devletleşme Sınavı (2.Baskı)**, (Çev: Alma Taşlıca), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Lütem, E.Ö. (2003). "Lozan'dan Günümüze Ermeni Sorun", **Ermeni Sorunu El Kitabı (Genişletilmiş İkinci Baskı)**, (Ed: Ş. Kantarcı, K. Kasım, İ. Kaya, S. Laçiner, Ö. E. Lütem), Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Memiş, E. (2005). "Ermenilerin Kökeni ve Geçmişten Günümüze Türk-Ermen İlişkileri", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1,1-11.
- Oran, B. (Ed.) (2002). **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar(6.Baskı)**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Öke, M. K. (1991), **Ermeni Sorunu 1914-1923: Devletin Dış Politika Araç ve Alternatifleri Üzerine Bir İnceleme**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özev, M. H. (2013), "Eleştirel Teori Olarak Konstrüktivizm", (Ed: H. Çomak ve C. Sancaktar), **Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar**, Beta Yayınları, İstanbul.
- Reus-Smith, C. (2014), "Konstrüktivizm", **Uluslararası İlişkiler Teorileri**(Çev: M. Ağcan ve A. Aslan), (Ed: A. Linklater ve S. Burchill), Küre Yayınları, İstanbul.
- Saray, M. (2005), **Ermenistan ve Türkiye-Ermeni İlişkileri (Genişletilmiş İkinci Baskı)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Şahin, M. (2014), "Sosyal İnşaaçılık Yaklaşımı", **Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar** (Ed: M. Şahin ve O. Şen). Kripto Yayınları, Ankara.
- Şahin, R. (1983), "Tarih Boyunca Türk Devletlerinin Ermeni Politikaları", **Türk Tarihinde Ermeniler Sempozyumunda Sunulan Bildiri**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları,
- Taşkıran, C.(2003), " Dünden Bugüne Ermeni Meselesi Sempozyumu", Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, 113-125.

Taşpınar, Ö. (2013, 16 Aralık). Ermenistan ile yeni dönem.<http://www.sabah.com.tr/yazarlar/taspinar/2013/12/16/ermenistan-ile-yeni-donem>.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ, 19. Dönem 4. Cilt 41. Birleşim - Sayfa 405

Wendt, A. (2010), **Social Theory of International Politics**, Cambridge Universty Press, Cambridge.

Wendt, A. (2013), “ Ortak Kimlik Oluşumu ve Uluslararası Devlet”, **Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler**, (Çev: E. Erşen),(Ed: E. Diri), Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul.

Zeynal, A. (2011, 06 Nisan). Rus-Ermeni ilişkilerinde Ermeni diasporası – 3, <http://www.1news.com.tr/yazarlar/20110420013029144.html>.